

Asia: VN/463/2021

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta lastensuojelulain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä vuoden 2022 alusta ja 30 lasta/sosiaalityöntekijä vuoden 2023 alusta. (13 b §). Mitä vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Esitys sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoituksesta on hyvä ja tarpeellinen uudistus lastensuojelupalvelun kehittämiseksi. Esitys asiakasmitoituksesta mahdollistaa lakiin kirjattujen ja nyt esitettyjen sosiaalityöntekijän tehtävien ja vastuiden laadukkaaseen hoitamiseen. Asiakasmitoitus on rakenteellinen uudistus, joka ei yksin riitä takaamaan parempaa palvelua. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän työn tulee mitoituksen muuttuessa kyetä olemaan läsnä lapsen ja perheen elämässä, koordinoimaan heidän tarvitsemaansa palvelukokonaisuutta ja osallistumaan yhteistyöhön perheen ja lapsen kuntoutuksessa toimivien tahojen kanssa. Työn sisällöllinen muutos vaikuttaa olennaisesti lapsen oikeuksien toteutumiseen ja palvelujen vaikuttavuuteen.

2. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lastensuojeluviranomaisen kansainvälisestä toimivallasta (17 §), lastensuojelun järjestämis- ja kustannusvastuusta kansainvälisissä tilanteissa (17 a §) sekä lastensuojelun tarpeen arvioinnista ulkomailla (17 b §). Selkiyttääkö sääntely rajat ylittäviä tilanteita?

-

3. Esityksessä ehdotetaan säädettävän lapsen sosiaalihuollon asian vireille tulosta ja lapsen palvelutarpeen arvioinnista (26 §). Onko ehdotettu sääntely selkeä?

Ehdotettu sääntely on selkeä. Lapsen sosiaalihuollon asiakkuuden korostaminen ja asiakaskeskeinen palvelujen tarpeen arviointi on kannatettavaa. Pykälään kirjattu velvoite lastensuojelun tuen ja palvelujen tarpeen arvioinnin tekemisestä yhdessä lapsen, lapsen vanhempien, huoltajien ja hoidosta ja huolenpidosta vastaavien henkilöiden kanssa vahvistaa merkittävästi asiakaskeskeistä työskentelyä ja asiakkaiden osallisuutta omassa palvelussaan.

4. Esityksessä ehdotetaan säädettävän tehostetusta avohuollon tukitoimesta (37 b §). Mikä on näkemyksenne sääntelyn selkeydestä suhteessa muihin lastensuojelun avohuollon palveluihin?

Lastensuojelupalvelujen monimuotoisuuden ja asiakaskeskeisyyden vahvistaminen on kaikkiaan kannatettavaa. Erilaisten palvelujen tarkkarajainen kuvaaminen on mm. järjestämisvastuuseen liittyvien pohdintojen näkökulmasta perusteltua, mutta aiheuttaa tilanteita, joissa palvelut eivät kohtaa parhaalla mahdollisella tavalla yksittäisen asiakkaan palvelutarvetta.

Tehostettu avohuollon tukitoimi on määritelty mahdolliseksi vaihtoehdoksi laitoshoidolle ja sillä oletetaan olevan laitoshoidon tarvetta vähentävä vaikutus. Uusien palvelujen kehittäminen laitoshoidon tarpeen vähentämiseksi on kannatettavaa. Tehostetun avohuollon tukitoimen toteutusta ja sisältöä on kuvattu säännöskohtaisissa perusteluissa ja kuvaus on pääosin selkeä. Tarkkarajaisten määrittelyjen riskinä on, että palvelukokonaisuus muodostuu rakenteeksi, jossa asiakkaan tarpeiden näkökulmasta perusteltujen yksilöllisten ratkaisujen tekeminen ei ole mahdollista.

Esityksessä todetaan, että tehostettu avohuollon tukitoimi on aina määräaikainen ja sen tarkoituksenmukaisuutta on arvioitava vähintään kahden kuukauden välein. Vaikka kokonaisuudesta ei ole määritelty, todetaan perusteluissa, ettei tehostetun avohuollon tukitoimen tulisi olla pitkäkestoinen. Eri interventioiden ja palvelujen tarkoituksenmukaisuutta tulisi verrata muihin käytössä oleviin vaihtoehtoihin, jolloin pitkäkestoinen moniammatillinen ja intensiivinen tehostettu avohuollon tuki voi joidenkin asiakkaiden kohdalla olla perusteltu vaihtoehto laitossijoitukselle. Säännöllisen arvioinnin tehtävänä on palvelujen tarkoituksenmukaisuuden varmistaminen.

5. Onko esityksessä ehdotettu 49 a §:n 2 momentin c-kohdan päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä sijaishuollon integroitua palvelu ja sitä koskeva päätöksenteko (49 b §) sääntelyltään selkeä ja toteutettavissa käytännössä?

Esitys päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä sijaishuollon integroidusta palvelusta ja sitä koskevasta päätöksenteosta on selkeä. Esitykseen kirjatut määräajat eivät ole tarkoituksenmukaisia asiakkaiden tarpeiden ja palvelun järjestämisen näkökulmasta.

Lyhyet määräajat ja yksiköiden mahdollinen profiloituminen tarkkarajaisiin palvelukategorioihin lisäävät lasten siirtymistä eri laitosten välillä. Sijaishuollon muutosten tiedetään olevan merkittävä riski lastensuojelupalvelun vaikuttavuudelle. Työ on suhdeperustaista ja vaikuttavuus perustuu lapsen ja perheen sekä heidän kanssaan työskentelevien merkitykselliselle suhteelle, joka katkeaa sijaishuollon muutosten myötä. Lastensuojelupalvelujen kehittämisessä ja tuottamisessa tulee kiinnittää huomiota palvelujen kykyyn vastata dynaamisesti asiakkaan muuttuviin palvelutarpeisiin, siten ettei lasta ja perhettä siirretä palvelusta toiseen palvelutarpeiden muuttuessa. Päihdeongelmaisten lasten palveluissa tulee voida rakentaa riittävän pitkä ja katkeamaton kuntoutuksen jatkumo vaikuttavuuden aikaansaamiseksi.

Lastensuojelun vaativan tason vieroitushoitoa ja päihdepalveluja tarvitsevilla lapsilla on monimuotoisia ja pitkään jatkuneita vakavia päihdeongelmia, joihin vaikuttaminen esitetyissä aikarajoissa on haastavaa. Päihdevieroituksen osalta kokonaisajan enimmäismäärää 30 vuorokautta

voidaan pitää riittävänä, joka perustuu tutkittuun tietoon. Päätöksen tekeminen 15 vuorokaudeksi kerrallaan kuitenkin muodostuu käytännössä haastavaksi ja mahdollisesti myös vaikeuttaa vieroitushoidon toteuttamista. Päätösten tekeminen 15 vuorokaudeksi kerrallaan aiheuttaa tarpeen jatkopäätöksen valmistelun aloittamiselle välittömästi jakson alkaessa. Näin olen päätöksen tueksi ei ole relevanttia tietoa asiakkaan tarpeista. Ehdotamme että vieroituskjakson enimmäispituudeksi säädetään 30 vuorokautta ja että jakso tulisi lopettaa, kun tarvetta sille ei enää ole.

Perusteluissa todetaan, että riski päihdekäyttöön ja -kierteeseen on merkittävä 3-6 kuukauden aikana käytön lopettamisen jälkeen. Pykälään kirjattu enintään 60 vuorokautta kestävä kuntoutusjakso on ristiriidassa perusteluissa mainitun tuentarpeen kanssa. Myös vaativan tason päihdepalvelujen tuottamisesta kertynyt käytännön kokemus osoittaa, että näillä lapsilla on monimuotoisia ja kompleksia päihdeongelmia, joiden kuntouttaminen 60 vuorokauden jakson aikana on erittäin haastavaa.

Vakavasti päihteillä oireilevien lasten kuntoutus ja päihteiden käytön lopettamisen tukeminen edellyttää säädöksessä mainittua pidempää kuntoutusjaksoa ja kokonaisvaltaisempaa kuntoutuksen toteutusta. Pidempi kuntoutusjakso on perusteltu myös säädöskohtaisten perustelujen näkökulmasta. Ehdotamme ensisijaisesti, että kuntoutuksen enimmäiskestosta ei säädetä. Toissijaisesti ehdotamme, että kuntoutusjakso voi olla pituudeltaan enintään kuusi kuukautta. Päihdekuntoutuksen tarkoituksenmukaisuutta on arvioitava säännöllisesti.

Säännöskohtaisiin perusteluihin on kirjattu, että päätös voidaan tehdä 30 päiväksi ja sitä voidaan jatkaa enintään 30 päivää. 49 b §:n mukaan päätös voidaan tehdä 30 päiväksi ja sitä voidaan jatkaa enintään 60 päivää. Tekstien välillä on ristiriita.

6. Esityksessä ehdotetaan erityisen huolenpidon palvelun tuottamisen keskittämistä julkisen sektorin toimijoille (60 d §). Muutokseen esitetään pitkää siirtymäaikaa vuoteen 2026 asti. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Yksityiset palveluntuottajat tuottavat merkittävän osan erityisen huolenpidon palveluista. Yksityisten koulukotien rooli erityisen huolenpidon palvelun sisällöllisessä kehittämisessä on ollut kansallisesti merkittävä ja suunnitelmallinen kehittämistyö jatkuu edelleen. Yksityiset koulukodit ovat osa Suomen koulukotiverkosta. Niillä on vuosikymmenten kokemus ja osaaminen vaativimpien lastensuojelupalvelujen tuottamiseksi. Mikäli erityisen huolenpidon tuottaminen keskitetään julkisen sektorin toimijoille, menetetään palveluun liittyvää osaamista ja merkittävä kehittämisresurssi.

Keskittämisen myötä syntyy tilanne, jossa olemassa olevat erityisen huolenpidon palvelut ovat maatiieteellisesti yhä vaikeammin saavutettavissa. Muutos edellyttäisi kuntien ja/tai valtion lastensuojelulaitosten uusien yksiköiden perustamista sekä kapasiteetin että saatavuuden turvaamiseksi. Myös erityisen huolenpidon palvelujen tulisi sijaita lähellä lasten ja perheiden kotipaikkaa ja muita palveluja, jotta koko perheen osallisuus ja auttaminen myös vaativissa palveluissa olisi mahdollista.

Yksityiset koulukodit ovat myös jatkossa merkittävä vaativimpien sijaishuollon palvelujen kansallinen tuottaja. Erityinen huolenpito on osa niiden palvelukokonaisuutta, mahdollistaen asiakkaiden yksilölliset ja tarkoituksenmukaiset palvelukokonaisuudet. Ehdotuksen myötä yksityiset koulukodit eivät voi tarjota asiakkaana oleville lapsilleen erityisen huolenpidon palvelua, vaan lapsi joudutaan siirtämään toiseen laitokseen palvelutarpeen muuttuessa. Näistä tilanteista aiheutuu tarpeettomia ja lasten näkökulmasta kohtuuttomia palvelujen katkeamisia. Yksityisissä koulukodeissa tuotettu kattava palvelukokonaisuus on ollut merkittävä lisäarvo lapsille ja perheille.

Nykyisessä palvelujärjestelmässämme ei ole noussut esiin erityisen huolenpidon laadullisia eroja sen suhteen toimiiko tuottajana julkinen vai yksityinen taho.

Esitämme, että erityistä huolenpitoa koskeva sääntely kirjataan lakiin kuten vaativan sijaishuollon uudistamisryhmä on esittänyt raportissaan: Erityisen huolenpidon jakson järjestäminen keskitetään valtion lastensuojeluyksiköihin, yksityisiin koulukoteihin sekä kunnan ja maakunnan omistamiin laitoksiin.

7. Esityksessä ehdotetaan vähimmäishenkilöstömitoituksia vaativan sijaishuollon ja erityisen huolenpidon palveluihin (59 a §). Mitoitukset porrastetaan vuosille 2022–2026, täysimääräisinä mitoitukset tulisivat voimaan vuonna 2026. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Henkilöstömitoituksen nostaminen vaativan sijaishuollon ja erityisen huolenpidon palveluissa on kannatettava. Kuitenkin samanaikaisesti tulee huomioida kuntoutustyön sisältöjen kehittämiseen ja osaamiseen liittyvät tarpeet. Henkilöstömitoituksen muutos mahdollistaa aiempaa paremmin myös moniammatillisen osaamisen hyödyntämisen ja työn kehittämisen.

Sijaishuollon ja erityisesti vaativan sijaishuollon henkilöstön saatavuuteen liittyy jo tällä hetkellä merkittäviä haasteita. Työvoiman tarpeen kasvaminen hankaloittaa tilannetta entisestään. Henkilöstömitoitusta koskevan muutoksen rinnalla tulee käynnistää kansallisia toimenpiteitä henkilöstön saatavuuden turvaamiseksi ja lastensuojelun vaativiin tehtäviin tarvittavan osaamisen kehittämiseksi.

8. Esityksessä ehdotetaan uutta säännöstä kiinnipitämisestä lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi (68 a §). Onko sääntely riittävän selkeä ja millaisia käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Säännös on selkeä. Se mahdollistaa sijaishuollon tarkoituksen paremman toteutumisen. Kun lapsen liikkumavapautta on perustellusti rajoitettu, on tarkoituksenmukaista, että sijaishuollon henkilöstöllä on keinoja rajoituksen toteuttamiseksi. Säännöstä sovellettaessa on kuitenkin tärkeää kiinnittää huomiota suhteellisuusperiaatteeseen rajoittamistoimien käytössä ja erityisesti siihen, että lasten kanssa käydään avointa keskustelua käytössä olevista keinoista ja käytön perusteista.

9. Esityksessä ehdotetaan muutettavan luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamista koskevaa nykyistä säännöstä (69 a §) siten, että siinä säädetty kiinniottaminen mahdollistaa poliisille toimivallan lapsen kiinniottamiseksi virka-apuna. Poliisin virka-avun antamisesta säädetään tarkemmin uudessa 69 b §:ssä. Onko ehdotettujen 69 a § ja 69 b § sääntely riittävän selkeä ja millaisia käytännön vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Säännös on selkeä ja selkiyttää erityisesti poliisin antamaan virka-apuun liittyviä kysymyksiä. Poliisin kanssa tehtävään yhteistyöhön luvatta poistuneiden lasten palauttamiseksi liittyy huomattavia epäselvyyksiä. Säännöksen käyttöönotto edellyttää suunnitelmallista yhteistyötä lastensuojelun ja poliisin välillä. Toteutuessaan säännös mahdollistaa luvatta poistuneiden lasten nopeamman ja sujuvamman palauttamisen sijaishuoltopaikkaan ja siten tehostaa kuntoutustyötä.

10. Esitys sisältää muutoksia työryhmän ehdotuksiin päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä erityisen huolenpidon jakson aikana tehtävistä rajoitustoimenpiteistä ja yhteydenpidon erityisestä rajoittamisesta (71 § ja 72 §). Millaisia vaikutuksia ehdotetuilla muutoksilla näette olevan lapsen päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä erityisen huolenpidon jakson toteuttamiseen?

Lasten vakavien päihdeongelmien hoitoon ja kuntoutukseen liittyy erityisiä haasteita, joiden vuoksi mahdollisuus 71 §:n ja 72 §:n mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttöön on perusteltua. Esitetyt rajoittamistoimenpiteet vastaavat havaittuihin lasten päihdekuntoutuksen ongelmakohtiin.

Sijaishuollon kehittämisessä tulee kiinnittää huomiota ensisijaisesti työn sisältöihin ja osaamiseen, joiden kehittämisen myötä voidaan vähentää rajoittamistoimenpiteiden käyttöä. Kuntoutustyön vaikuttavuuden perustana on asiakkaan oikeuksien ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Sijaishuollon kansallisessa kehittämisessä tulisi kiinnittää erityistä huomiota näiden oikeuksien toteutumiseen ja palvelun laadullisiin ominaisuuksiin.

11. Vapaamuotoiset huomiot edellä mainittuihin säännöksiin:

-

Ketonen Jussi
Perhekuntoutuskeskus Lauste